ఓమ్

శ్రీగురుభ్యో నమః

ప్రాయశ్చిత్త పరిశుద్ధ్యాలంబిని

నిర్ణయము

శ్రీమత్పైడూరుగారి మహాశాస్త్రి ప్రభృతి విద్వ
ర్మహాజనై ర్బహుధా సమర్థనంకన పూర్వకం
విరచితస్సైరేవ సమ్యక్సంశోధ్య

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1918

ఓమ్

శ్రీగురుభ్యో నమః

ప్రాయశ్చిత్తపశుద్వయాలంభ

నిర్ణయః

శ్రీమత్పేరూరుగ్రామవాస్తవ్య ద్రావిడ

ర్మహాజ్ఞానర్షిభిః సమతభింసన పూర్వకం

విరచితస్త్రైవ సమ్యక్సంశోధ్య

అమలాపురవర్తిన్యాం శ్రీమారుతిముద్రాక్షరశాలాయాం

మహ్యాంధ్రముద్రాక్షరైర్ముద్రాపితో

విజయతేతమాం

1918

విజ్ఞాపనా

సకలకలాకుశలాన్ప రకీయగుణ తదితరాభి జ్ఞానేపి గుణమేవ శిరోభూషణమణిం మన్యమా నాన్త్వాన్ప్రణమ్యాస్మద్గ్రచనాయాంయది నిర్దోషా న్యాయసరణేస్త్రహీణ పరిమార్జేన యది సదోషాతహీణ తద్దోషనిరసనేన చాస్మాననుగృ హ్ణంత్వితి సవినయమభ్యర్థయామహే ।

భోభో ఆర్యాః విదితమేవైతత్స ర్వేషాం కైశ్చిదదీర్ఘదర్శిభిః నవీనైః ప్రేరితేన కొవ్వాకా గ్రహారవాస్తవ్యేన కేనచిద్యజమానేనా శ్వీన పశ్వాలంభవిహీనాపురస్సరం పాశ్రిశదిః సోమ యాగో నిర్వర్తిత ఇతి, అస్మత్పూర్వజా స్సర్వే మహర్షయో మను వ్యాస వసిష్ఠాదయ శ్శిష్టాశ్చ సర్వజ్ఞత్వాత్సదాచారప్రియశ్చేత్రాదికం సర్వమ

వ్యనుశిష్య లోకమనాకులం చక్రుః । తత్ప్రభృతి
సదాచారమనాదృత్య కైశ్చిదదీర్ఘదృష్టిభి ర్నవీనై
ర్నాగరకై స్స్వకపోలతః కల్పితమార్గో నూతన
తయా పరికల్ప్య ప్రదర్శితః । తస్యాతీవ శ్రుతిస్మృతి
శిష్టాచారవిరుద్ధత్వాత్స నాతనధర్మతత్త్వజ్ఞైః సంశి
తైః కదాపి నాదరణీయో నాదరణీయశ్చేతి వి
ధేయో విదాం కుర్వంతు ।

ఓమ్

శ్రీగురుభ్యోనమః

యతోనంతశక్తేరనంతాశ్చ జీవా యతో నిర్గుణాదప్రమేయా గుణాస్తే। యతో భాతి సర్వం త్రిధా భేదభిన్నం సదా తం గణేశం నమామో భజామః ।౧। నమశ్శివాయ సాంబాయ సగణాయ ససూనవే। సనందినే సగంగాయ సవృషాయ నమోనమః ।౨। అరుణాధరకాంతిలంబాం జగదంబాం గమనవిజితకాదంబాం। పాలితసుజనకదంబాం పృథులనితంబాం నుమస్స హేరంబాం ।౩।

అదీర్ఘదర్శినాం నవనాగరకాణాం
మతిమిదముపన్యస్యతే।

శ్రుతిషు ఐంద్రాగ్నం పునరుత్సృష్టమాలభేత యత్తృతీయాత్పురుషాత్సోమం న పిబేద్విచ్ఛిన్నో వా ఏతస్య సోమపీథో యో బ్రాహ్మణస్సన్తృతీయాత్పురుషాత్సోమం న పిబతీతి బ్రాహ్మణవాక్యే అతృతీయాత్పురుషా త్సోమపానవిచ్ఛేదరూపవైగుణ్యనివృత్తయే ఐంద్రాగ్నః పశురాలబ్ధవ్య ఇతి శ్రూయతే। యో బ్రాహ్మణస్సన్ తృతీయాది

ష్యోక్తత్వేన బ్రాహ్మణస్యైవాసంపశ్వాలంభః
నతు దుర్బ్రాహ్మణస్యేతి గమ్యతే॥ బ్రా॥ ఆశ్వినం
ధూమ్రలలామమాలభేత. యో దుర్బ్రాహ్మణస్స
మంపిపాసేదశ్వినౌ వై దేవానామసోమపావాస్తాం
తౌ పశ్చాసోమపీథం ప్రాప్నుతామశ్వినావేతస్య దేవ
తా యో దుర్బ్రాహ్మణస్సన్సోమం పిపాసతీతి బ్రాహ్మ
ణవాక్యే; యస్య వేదశ్చ వేదీచ విచ్ఛిద్యేతే త్రి
పూరుషం। స వై దుర్బ్రాహ్మణో నామ యశ్చాపి
వర్షవృత్తి భవేదితి బోధాయనోక్త్యాచ ఉభయ
విచ్ఛేదవతోఽపి దుర్బ్రాహ్మణస్యాశ్వినపశురాలబ్ధ
వ్య ఇతి గమ్యతే। పూర్వోక్తబ్రాహ్మణవాక్యం
బ్రాహ్మణవిషయం। సమనంతరబ్రాహ్మణవాక్యం
దుర్బ్రాహ్మణవిషయంచేతి ఫలితం। ఉభయవిచ్ఛే
దస్య వేదవిచ్ఛేదవేదివిచ్ఛేదవాచ్యసోమపానవిచ్ఛే
దోభయాత్మకత్వేన ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభమాత్ర
నివర్త్యసోమపానవిచ్ఛేదస్యాపి ఉభయవిచ్ఛేదాం
తర్గతత్వేనాశ్వినపశ్వాలంభ నైవోభయవిచ్ఛేద
రూపవైగుణ్యనివృత్తిర్భవతీతి సోమపానవిచ్ఛేద
రూపవైగుణ్యనివృత్తయే నైంద్రాగ్నపశ్వాలంభ
ఇతి వినిర్ధారితే। సోమపానాభావాద్యపి దుర్బ్రా

హ్మణ్యం రహితః సన్నపి దుర్బ్రాహ్మణ ఏవ స్యాః
పర్యాకర్మరహితస్త్యక్తో దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి శ్రుతి
స్మృతియస్సముద్ఘోషయంతి । యజనయాజనాది
షట్కర్మహీనశ్చ స్యాత్ । అతఏవన్యాసం దుర్బ్రా
హ్మణ్యం నవక్తుముచితం । విద్యాతపోహీనస్యాపి
పూర్వోక్త పునరుత్సృష్టపశో యో బ్రాహ్మణస్స
స్నాతృతయాదిత్యుక్తత్వాదీదృశో దుర్బ్రాహ్మణో
నాధికారీ । అత్రతు సోమపానశ్రద్ధాలుస్సేవనేచ్ఛా
వత్త్వేనతి దుర్బ్రాహ్మణోఽధికారీయుత ఇతి వాక్యార్థ
పర్యాలోచనయా అశ్వపశ్వాలంభే దుర్బ్రాహ్మ
ణ ఏవాధికారీ । పూర్వోక్త పునరుత్సృష్టపశౌతు
బ్రాహ్మణోఽధికారీత్యవగమ్యతే । రుద్రదత్త వ్యా
ఖ్యానే ; దుర్బ్రాహ్మణలక్షణమాహ బోధాయన
ఇత్యుపక్రమ్య । యస్య వేదశ్చ వేదీచ విచ్ఛిద్యేతే
త్రిపూరుషం । సవై దుర్బ్రాహ్మణో నామ యశ్చ
పౌనర్భవ్రాదితేష్ । అత్ర వేదశ్చ వేదీచేతి చకా
రాభ్యాం వ్యక్తం సముచ్చయావగమాదుభయ
విచ్ఛేదవద భవత్యాశిషో నాన్యతరవిచ్ఛేదే । భర
ద్వాజస్త్వాహ । లుప్తసావిత్రికో దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి ।
తస్మింస్తు పక్షే త్రిపురుష మధ్యవిచ్ఛేదేపి

భవత్యేవాశ్వినః ఐంద్రాగ్నస్తు నేష్యతే। నిమిత్తా
భావాత్ ; ఇత్యంగగ్రంథో దృశ్యతే। లుప్తపాది
తిథౌ దాగ్రాయణ ఇతి భారద్వాజపక్షేపి వేది
శబ్దేన స్మార్తాగ్నిహోత్రగ్రహణేన వేదశబ్దేన సా
విత్రీగ్రహణేనచ ఉభయవిచ్ఛేదస్య సత్త్వాత్ భవ
త్యేవాశ్వినః॥ ఉభయవిచ్ఛేదేపీత్యస్య ఉభయవిచ్ఛే
దస్య సత్త్వాదిత్యర్థః॥ సోమపానమాత్రవిచ్ఛేద
రూపనిమిత్తాభావాదైంద్రాగ్నస్తు నేష్యతే। ఉభ
యవిచ్ఛేదరూపదాగ్రాయణస్య సత్త్వేపి తత
స్త్వైంద్రాగ్నాలంభ నిమిత్తత్వం। కింత్వాశ్వినా
లంభనస్యైవ నిమిత్తత్వం। ఉభయోః సోమాపవాదైక
రూపత్వాత్। ఇత్యేవమేవ రుద్రదత్తగ్రంథాభిప్రా
యోఽర్థః॥ జైమినీయన్యాయమాలాద్వాదశా
ధ్యాయతృతీయపాదే పంచమవికల్పాధికరణే దర్శ
పూర్ణమాసయోః తన్యతరావృత్తివత్తదప్రకరణపేష
యోరైక్యాపరపక్షదృష్ట్యోర్వికల్ప ఇతి నిర్ణయః
కృతః॥ తద్వదత్రాపి ఏకస్మిన్నపి సోమపానవిచ్ఛేదే
నిమిత్తే సతి ఆగ్రాయణమైంద్రాగ్న ఇతి ద్వాగ్రా
యణవిమతమాశ్వినమితి ఉభయపక్షయోర్వికల్పో
భవతి। ఉభయవిచ్ఛేదపక్షేపి విచ్ఛేదద్వయాత్మక

త్వేన సోమపాన విచ్ఛేదరూపైక నిమిత్త ఘటిత త్వాత్ । నచ ఉభయవిచ్ఛేదస్య విచ్ఛేదద్వయాత్మకత్వమనుచితమితి వాచ్యం । వేదాధ్యయనావిచ్ఛేదే సోమపానవిచ్ఛేదేచ ఏకస్యైవ ద్వ్యుభయాభావస్యసత్వాత్ ఉభయవిచ్ఛేదరూపబ్రాహ్మణ్యానుఫలవేదస్యాప్యపద్యేత । బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణయోః అధికారిభేదేన వ్యవస్థాకశ్రుత్యాణాంమతే తచ్చానిష్టం । అతఉభయవిచ్ఛేదో నహ్యుభయాభావరూపః । కింతు విచ్ఛేదద్వయాత్మక ఏవేతి నాధీతవేదస్య బ్రాహ్మణ్యమితి కేచిదదీర్ఘదర్శినో నహినావర్ణయంతి ।

దీర్ఘదర్శినాం సనాతనధర్మతత్వజ్ఞానాం
పండితానాం సిద్ధాంతఉపన్యస్యతే ॥

తదపర దీర్ఘదర్శినస్సనాతనధర్మతత్వజ్ఞాః పండితానః మంతే । నహి వర్ణిత్వశిష్టస్య సోమపానవిచ్ఛేదరూపత్వ కర్మానివృత్తిః ఏందాత్నిక్షత్వా ంభః కిరియతే కింతు విచ్ఛిన్నసోమపీథసంధానా

ర్థం తదాలంభః । సోమపీథసంధానార్థ మిత్యస్య
సోమపానజన్యా దృష్టవత్త్వసంపాదనార్థమితి యా
వత్। విచ్ఛిన్నసోమపీథస్య పశుంవిధత్తే ఇతి విద్యా
రణ్యావతారికాయామపి విచ్ఛిన్నసోమపా
నస్య సంధానార్థం పశుం విధత్తే ఇత్యవ
బోధ్యః। సంధానంనామ సంయోజనం । సోమ
పానజన్యాదృష్టవత్త్వేన సోమపానసంబంధిత్వమితి
పర్యవసితం। పితుర్వా పితామహస్యవా సోమపా
నసత్త్వేవ ఐంద్రాగ్నశ్యైవ పశ్వాలంభంవినా
సోమంపిబేత్ బ్రాహ్మణస్య సోమపానాధికారః॥
నాస్త్యేత్యతః పితృపితామహయో రన్యతరస్య
సోమపానాభావేసతి సోమపానాధికారస్య ఆత్రి
యాత్పౌరుషాత్సోమపీథకులోచ్ఛిన్నస్యైవ దృశ్య
మానతయా తయోరన్యతరస్య సోమపానజన్యా
దృష్టసంపాదన మావశ్యకమితి తదర్థమైంద్రాగ్న
పశ్వాలంభః। పితుర్వా పితామహస్యవా సోమ
పానాభావే స్వస్య దౌర్బ్రాహ్మణ్య దర్శనాత్ ।
తన్నిర్హరణార్థమాశ్వినపశ్వాలంభస్యాప్యావశ్యక
తా। ఉద్ధృతాభిప్రాయేణైవ విచ్ఛిన్నసోమపీథ
సంధానార్థమైంద్రాగ్నం పశుం దౌర్బ్రాహ్మణ్య

నిర్ధారణార్థ మాశ్వినంచ పశుమగ్నీషోమీయేణ
పశునాసహోపాలంభంకుర్వంత్యోప్యేమేనయత్నే
ఇత్యాదికాల్యప్రవృత్తోహ్యాయమేవ సంకల్పశ్శిష్టా
చారసామర్థో భవతి। పురుషస్సృష్టోభవతి పురు
షస్సృష్టఇవ హ్యేతస్య సోమపీథస్స మృధ్యా ఇతి
శ్రుత్యా ప్రథమం పితామహేన సోమపీథఉత్సృష్టః
తతః పిత్రాతతోపి స్వేనేతి పురుషస్సృష్టపశునా
మ్యాత్రేదాలంభస్సమృద్ధ్యైసంపద్యతే ఇతి తద్బ్రా
హ్మణాచ సోమపానసమృద్ధిఫలకత్వ మైంద్రాగ్న
పశ్వాలంభస్యాభిహితం। సమృద్ధిర్నామ పూర్ణ
తా। ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభాత్పితృపితామహయో
రదృష్టద్వారా సోమపానపూర్ణతా సంపద్యతే।
పితృపితామహయో రన్యతరస్య సోమయాజిత్వే
సోమపానజన్యాదృష్టం స్వతఏవాస్తి సవా దా
ర్బాహ్మణ్యాం చాస్తీతి న పశుద్వయాలంభః। త
యోరన్యతరస్య సోమయాజిత్వాభావే ఐంద్రాగ్న
పశ్వాలంభ న సోమపానజన్యా దృష్టముత్పాదనీ
యం। సోమపానజన్యాదృష్టసంధానమేవసోమపాన
సంధానం తదర్థమైంద్రాగ్నపశ్వాలంభః। తయో
రన్యతరస్య సోమపానాభావాదేవ సోమం పిపాసో

బ్రాహ్మణస్య నాబ్రాహ్మణ్యమితి తన్నిష్ఠస్యైక
మాశ్వినపశ్వాలంభ ఇతి నిర్ణీతార్థః। వసువసు;
త్రిఃశివావరేతాంసి పితా పుత్రః పౌత్రి ఇతి
శ్రుత్యుక్తయూనాం తేషాం యూపస్నాతస్యాగధాంకితా
త్స్వస్యైవ పితృపితామహారోహం సోమపవజన్యా
దృష్టసంధానం సోమపానలోపాత్ బ్రాహ్మణస్యా
చేతి సోమపానవిచ్ఛేదేనపాకం సోమపానసంధాన
దాబ్రాహ్మణ్యయో ర్నవై యస్యాకరణ్యకంరావ
కాశః। యథాగ్నివిచ్ఛేదహోమలోపయో స్తత
స్మిన్పురుషే సామానాధికరణ్యం తద్వత్। తథా
హి। నిత్యోపాసనాస్థలే ఔపాసనాగ్నిమాధాస్యే।
విచ్ఛిన్నసంధానార్థమితి సంకల్పః శ్రూయతే। త
త్రైవపూర్వం నియతౌపాసనాగ్న్యభావేన విచ్ఛి
న్నాగ్నిసంధానద్వారా నియతౌపాసనాగ్నిమత్తా
సంపత్త్యర్థం వ్యాహృతిహోమః। విచ్ఛిన్నేషు ది
నేషు హోమలోపప్రాయశ్చిత్తార్థం సప్తహోతృ
మంత్రైర్హోమశ్చ క్రియతే। సచ తత్ర వ్యా
హృతిహోమ ఆధాస్యమానాగ్ని సంస్కారార్థః
సప్త స్వాహాకృత మంత్రహోమస్తు పురుష
సంస్కారార్థః। అతోఽత్ర పశుద్వయాలంభస్యాపి

పురుషసంస్కారార్థత్వా ద్దృష్టాంతస్య న వైషమ్యమితి
వాచ్యమ్ । యథా తత్ర వ్యాహృతిహోమస్య ఆధా
స్యమానాగ్నిసంస్కారార్థత్వం తథా ప్రేత్యందాగ్నిప
శ్చాంధః ప్రాస్యమానసోమసంస్కారార్థః యథా
వాచ పూర్ణాహుతిహోమో లోకపాలయశ్చిత్రార్థే
త్వాత్పురుషసంస్కారార్థః స్త్రీణాం తద్విశేషపక్షే
ఽంగభూతోఽపి లోకపాలయశ్చిత్రార్థత్వాత్ పురుషసం
స్కారార్థ ఇతి కిం న స్యాత్ । వస్తుతస్తు వ్యాహృ
తిహోమః అగ్నేశ్చేతి హోమశ్చ పురుష
సంస్కారార్థ ఇత్యేవ సువచః । అన్యథా ఉపవా
సశ్చాన్యతరస్య భార్యాయాః పత్యుర్వాఽనుప
తేఽపి ఖేత్రర మాజహాయానోపవసనే దిత్యుప
వాసహోమయోర్వికల్పవిధానమేవ నోపప
ద్యతే । భార్యాయాః పత్యుర్వా ఉపవాసాశక్తౌ
ఉపవాసప్రతినిధిత్వేనవిహితస్యామాశ్చేతిహోమ
స్యోపవాసతుల్యత్వేన ఉపవాసస్య దంపత్యధీనత్వే
న చ దంపతీకర్తృకోపవాసస్య తద్భిన్నతయావిద్య
మానాగ్నిసంస్కారకత్వస్య దుర్వచత్వాత్ ।
న దేవవత్త్రైన స్నానభోజనాదౌ కృతే యజ్ఞద
త్తస్య శుద్ధిత్వస్యాదిరస్తీత్యభ్యుపగమ్యతే । వస్తు

తస్యోక్తాపి యో౽గ్నిసంస్కారః స పురుషసం
స్కారః యః పురుషసంస్కారస్సఏవాగ్నిసంస్కా
రశ్చ భవతి । కథమితిచేత్ ॥ శ్రు॥ అహం త్వదస్మి
మదసిత్వ మేతన్మమాసియోని స్తవయోనిరస్మి ।
మమైవసన్ వహహవ్యాన్యగ్నే । పుత్రః పిత్రేలోక
కృజ్జాతవేద ఇత్యుపస్థానమంత్రలింగవశేన ద్వయో
రైక్యప్రతీతేః । తస్మాత్సర్వథాపి సదృష్టాంతత్వైష
మ్యం । ఏవంచైతదాహితాగ్నేశ్శవయోర్విచ్ఛిన్నాగ్ని
సంధానఫలకమంత్రహోమః సప్తహోతృమం
త్రిహోమతౌల్యమిత్యవధేయం ॥

అశ్వపశ్వాలంభనమివ దుర్బ్రాహ్మణస్య
సోమపానేచ్ఛాం నిమిత్తీకృత్య పశుం విధత్త ఇతి
విద్యారణ్యకృతా అవతరణికా దృశ్యతే । దుర్బ్రా
హ్మణో నామ దోషవిశిష్టో బ్రాహ్మణః । దోష
శ్చాత్ర సోమపానవిచ్ఛేదప్రయుక్తః; అతృతీయా
త్పురుషాత్సోమపానాభావే దుర్బ్రాహ్మణ్యశ్రవ
ణాచ్చ అనాహితాగ్నితా స్తేయమిత్యుపపాతకేషు
అనాహితాగ్నితాయాః పాఠాచ్చేతి సంధ్యావందన
భాష్యకృత్కృష్ణపండితైరభిధానాత్ । వాహినీపతి
యేపి బోధాయనోక్త దుర్బ్రాహ్మణ్యలక్షణవా

నస్యాస్య ఉభయవిచ్ఛేదప్రయుక్త దౌర్బ్రాహ్మణ్యా పరతయా ఏకం మతం ప్రదర్శ్య ఉభయత్వాశ్రయ కేవలసోమపానవిచ్ఛేదప్రయుక్త దౌర్బ్రాహ్మణ్యస్యాపి దర్శితత్వాత్ । స్మృత్యర్థసారేఽపి గృహస్థైర్మిలిత్వాస్సర్వానుద్దిశ్య ॥ శ్లో॥ వివాహాత్పరమాధాయ జుహ్యాద్దేవాగ్నిహోత్రకం । దర్శపూర్ణమాసాగ్రయణ సోమయాగాన్క్రమాచ్చరేత్ ॥ సర్వథా ప్రథమస్సోమయాగః కార్యో ద్విజాతిభిః । యథావంభావితాంగేన శక్త్యా దత్వాతు దక్షిణాం ॥ వాగ్నిత్యదుర్బ్రాహ్మణత్వాది మహాదోషఫలాంతమే । ఇత్యాదినా సోమపానాభావే దౌర్బ్రాహ్మణ్యోపన్యాసాచ్చ ॥ శ్రు॥ అశ్వినౌ వై దేవానామసోమపావాస్తాం తౌ పశ్చాత్సోమపీథం ప్రాప్నుతామిత్యాది వాక్యశేషేణ సమానశీలత్వాద్దుర్బ్రాహ్మణస్య సోమంపిపాసోరశ్వినా దేవతేత్యాది విద్యారణ్యభాష్యేణచ అసోమపస్యైవ దౌర్బ్రాహ్మణ్యం స్పష్టమవగమ్యతే । నచాశ్వినోర్నిషిద్ధకర్మాచరణేన దుష్టత్వశ్రవణాత్ప్రథమసోమపస్య తత్సమానశీలత్వమితి వాచ్యం । అభావాద్భావానుత్పత్త్యా సంధ్యావందనాదినిత్యకర్మాకరణస్య ప్రత్యవాయా

జనకత్వ మాక్షిప్య తాత్కాలికస్య దుర్వ్యాపారా
నుష్ఠానాత్ప్రత్యవాయో భవతీతి సమాధానమభి
హితం । తద్యద్యత్రాపి అధీసమర్థో విద్వాన్ జాతి
పుత్రః కృష్ణకేశోగ్నీనాదధీతేతి శ్రుత్యావిహితకాల
హోమమకుర్వాణో దుర్వ్యాపారానుష్ఠానాదేవ సా
ద్బ్రాహ్మణ్యోత్పత్తిరితి వదామః । నచ పూర్వో
క్తపునరుత్పత్తిపక్షే యో బ్రాహ్మణస్సన్నగ్నీ
యాదిత్యుక్తత్వాదీదృశో దుర్బ్రాహ్మణో నాధికారీ
అపితు సోమపాన శ్రద్ధాయుక్తశ్చేద్భవత్యేవేతి
దుర్బ్రాహ్మణోధిక్రియతే । ఇతి విద్యారణ్యభాష్యే
ణ ఈదృశదోషవిశిష్టబ్రాహ్మణో నాధికారీ కింతు
తత్ర బ్రాహ్మణమాత్రాధికారీత్యర్థావగత్యా సోమపా
నాభావాద్దుర్బ్రాహ్మణోత్పత్తిరనుపపన్నేతి వాచ్యం
ఈదృశదోషవిశిష్టబ్రాహ్మణో నాధికారీ కింతు
తత్ర బ్రాహ్మణమాత్రాధికారీతి వాదిభిరపి ఈదృశ
దోషస్య నైందాగ్నపశ్వాలంభప్రయోజకత్వం
కింతు ఆశ్వినపశ్వాలంభప్రయోజకత్వమితి వక్త
వ్యం । అస్మాభిరపీదృశం దుర్బ్రాహ్మణ్యం నపూ
ర్వోక్తపునరుత్పత్తిపశ్వాలంభప్రయోజకమిత్యు
చ్యతే । కింతు పునరుత్పత్త్యా భవతి పునరుత్పత్తి

ఇవ హ్యేతస్య సోమపీథస్సమ్నాగ్యా ఇతి
శ్రుత్యా పితృపితామహయో ర్విచ్ఛిన్నసోమపీథ
సమృద్ధికామో బ్రాహ్మణస్సతాగ్నికాగ్నీన్యస్థావగ
తాన్యవిచ్ఛిన్నసోమపీథసమృద్ధికామస్సైవతత్రైష్ట్రియో
జకేత్యభిధీయతే । విచ్ఛిన్నసోమపీథసమృద్ధికామ
నాతు విచ్ఛిన్నసోమపీథసంధానకామస్సైవ విచ్ఛి
న్నసోమపానజన్యాదృష్టసంధానకామనేతి పర్యవ
సితం । ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభస్య సోమపానజన్యా
దృష్టవత్త్వం ఫలం । ఫలకామస్య ఫలేచ్ఛావశాదు
పాయేచ్ఛాజాయతే । తతఉపాయప్రవృత్తౌ ఉపా
యానుష్ఠానే ఫలం భవతి । సోమపానవిచ్ఛేదరూ
పైకనిమిత్తాదేవ ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభే సతి సోమ
పీథసంధానం భవతి । తన్నిమిత్తాదేవ సోమం పిపా
సోర్బ్రాహ్మణస్య నాబ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తం । ఆశ్వి
నపశ్వాలంభచ తన్నివృత్తిద్వారాఽదృష్టం భవ
తీత్యదృష్టద్వయార్థం పశుద్వయాలంభ ఇతి ఫలితం ॥
శ్లో॥ పితాపితామహో వాపి సోమం యస్య నపీత
వాన్ । ఐంద్రాగ్నం పునరుత్సృష్ట మాలభేత
పశుం హి సః ॥ ఇతి స్మృత్యా ఐంద్రాగ్నపశ్వాలం
భముపక్రమ్య । యోఽసౌ దుర్బ్రాహ్మణస్సోమం

పిపాసతి స ఆదిశః । అలభేతాశ్వసం ధూమ్రాం లలామం నాగలం పశుం । సోమం సపీతవాన్ యస్య పితావాపి పితామహః । దుర్బ్రాహ్మణం తమాచక్షే కర్మ శాస్త్రాంతరచ్యుతిః । పశుమంగీకరోత్యేసం మంత్రబ్రాహ్మణాభావ్యక్ష్యత్ । పక్షేస్మిన్నాశ్వైంద్రాగ్నే యస్యైకనిమిత్తకౌ । తథాస్య దృష్టకార్యత్వాత్తయో రిష్టస్సముచ్చయ ఇతి త్రికాండిగ్రంథ మంత్రబ్రాహ్మణాభావ్యక్తతామస్య యమేవార్థస్సమ్మత ఇతి ప్రదర్శనేనచ అదృష్టద్వయార్థం పశుద్వయాలంభ ఇతి నిర్ణయో భవతి । కారికావృత్త్యాపి । దుర్బ్రాహ్మస్య సోమవిచ్ఛేదాదైంద్రాగ్నేన నసశ్యతః । తస్మాదుభయసిద్ధ్యర్థమైంద్రాగ్నముతచాశ్వసమిత్యుక్తం । తస్మాత్రాయశ్చిత్త పశుద్వయాలంభః శ్రుతిస్మృతిశిష్టాచారసంమత ఇతి స్పష్టం ప్రతిభాతి ॥

అథ నవనాగరకమత ఖండనమ్

యత్తు నవనాగరకైరుక్తం। సోమపానాశౌచాద్యాని నాబ్రాహ్మణ్యాం తర్హి సర్వేపి దుర్బ్రాహ్మణా ఏవ స్యుః। సర్వకర్మబహిష్కృతో దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి శ్రుతిస్మృతయస్సముద్ఘోషయంతి। యజనయాజనాది షట్కర్మహానిశ్చ స్యాదత ఈదృశం నాబ్రాహ్మణ్యాం నవక్తుముచితమితి తన్న। ఉభయవిచ్ఛేద ఏవ నాబ్రాహ్మణ్యమితి వాదినాం తేషాం మతేపి సర్వేపి దుర్బ్రాహ్మణా ఏవ స్యురిత్యాది తదుక్తదూషణాని తదవస్థాన్యేవేతి నైతావతా సనాతనధర్మతత్త్వజ్ఞాః ప్రాచీనాః ప్రతిక్షేప్తవ్యాః। కించ ఉభయవిచ్ఛేదవాన్ పౌనర్భవో వృషలీపతిర్వా దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి బోధాయనః। విలుప్తసావిత్రీకో దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి భరద్వాజః॥ నియతోపాసనవిహీనో దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి కేచిద్గ్రంథకారాః। ఏవం మతభేదేన సర్వగ్రంథకారాభిహితం నాబ్రాహ్మణ్యలక్షణం నవీనానాం ప్రాచీనానాం చోభయేషామప్యభిమతమేవ। ఏవంచసతి ఉభయవిచ్ఛేదస్య నాబ్రాహ్మణ్యే కస్యచిదధీతవేదస్య వృషలీపతిత్వాది రూపోక్తనాబ్రాహ్మ

ద్వ్యాంతరవిశిష్టస్య ఆశ్వినగ్రహస్య గ్రహణోత్తరముపాన
విచ్ఛేదేసతి సతీవసుర్థక్య సోమపానవిచ్ఛేదరూప
నైర్గుణ్యానివృత్తయే ఐంద్రాగ్నః పశురాలబ్ధవ్యః ।
ఉక్తరీత్యా బ్రాహ్మణాన్నివృత్తౌ ఆశ్వినోపి పశు
రాలబ్ధవ్య ఇతి బ్రాహ్మణస్యైవైంద్రాగ్నః
పశుః । దుర్బ్రాహ్మణస్య ఆశ్వినః పశు
రాలబ్ధవ్య ఇతి వ్యవస్థాకరణం తేషామసంగతం
స్యాత్ ॥ కించ రుద్రదత్తవ్యాఖ్యానే వాహిసీతి
యేచ పునరుత్సృష్టో భవతీతి శ్రుతిముదాహృత్య
అనంతరమాశ్వినం ధూమ్రలలామమాలభేతేతి
శ్రుతించోదాహృత్య ఐంద్రాగ్నేనేష్ట్వా దుర్బ్రా
హ్మణస్యాశ్వినం పశుమాలభ్య సోమేన యజేతేతి
వాక్యం దృశ్యతే । తద్వాక్యముపన్యస్య సమనం
తరస్థితమతాంతరబోధకః; అత్ర చ కారాభ్యాం
సముచ్చయావగమాదుభయవిచ్ఛేద ఏవ భవత్యా
శ్వినో నాన్యతరవిచ్ఛేదే ఇతి వాక్యమేవ స్వాకా
ధానుగుణ్యేన ప్రకటయంతి । ఏతదనంతరభరద్వా
జమతమపి స్వాకాధానుసారేణ రుద్రదత్తగ్రంథ
స్థితః సభవత్యేవాశ్విన ఇతి వాక్యే; సశ పదంవిహా
య భవత్యేవాశ్విన ఇత్యర్థం యోజయంతి । భర

ద్వాజమతస్థాస్తూభయవిచ్ఛేదేపీతివాక్యస్య ఉభయ
విచ్ఛేదస్య సత్త్వాదితి హేతుపరత్వం వదంతి ।
ప్రాభాకరాస్తు మతం భరద్వాజమతం చైకీకృత్య ఉప
క్రమోపసంహారైకరూప్యంచ వర్ణయంతి । మత
ద్వయమాదాయోపక్రమోపసంహారైకరూప్యం
న ఘటతేఽపి ద్రష్టవ్యం । కించ జైమినీయన్యాయమా
లా ద్వాదశాధ్యాయ తృతీయపాదే పంచమవిక
ల్పాధికరణే దర్శపూర్ణమాసయోరన్యతరాతిపత్తౌ
పరస్పరసాపేక్షయోర్ద్వయోర్వైశ్వానరపథికృదిష్ట్యోర్విక
ల్ప ఇతి నిర్ణయః కృతః । తద్వదత్రాపి ఏకస్మిన్నేవ
సోమపానవిచ్ఛేదే నిమిత్తే సతి బ్రాహ్మణవిషయే
ఐంద్రాగ్న ఇతి దుర్బ్రాహ్మణవిషయే ఆశ్విన ఇతి
అనయోర్వ్యవస్థితో వికల్పో భవతి । ఉభయవిచ్ఛేద
స్యాపి విచ్ఛేదద్వయాత్మకత్వేన సోమపానవిచ్ఛేద
రూపైకనిమిత్తఘటితత్వాదిత్యాహుః । తదపి
న మనోరమం । ఉభయవిచ్ఛేదఘటకసోమపాన
విచ్ఛేదస్యాపి ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభనివర్తనీయ
సోమపానవిచ్ఛేదేనసహ భేదోస్తి నవా । ఆద్యే
నిమిత్తభేదాద్వికల్పాధికరణోదాహరణాసంగతి స్ఫు
టైవ । ద్వితీయేతు । సోమపానవిచ్ఛేదరూప

ద్వైగుణ్యనివర్తకత్వేన బ్రాహ్మణవిషయె ఐంద్రా
గ్నపశ్వాలంభస్యోక్తత్వేన తాదృశద్వైగుణ్యస్యా
త్రాపిసత్వే నోభయవిచ్ఛేదవశాత్ దుర్బ్రాహ్మణ
స్యాపి ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభస్స్యాత్ । తథాసతి
బ్రాహ్మణవిషయె ఐంద్రాగ్న ఇతి దుర్బ్రాహ్మణ
విషయె ఆశ్విన ఇతి వ్యవస్థాకరణమసంగతంస్యాత్ ।
కించ వికల్పాధికరణే ఏకస్యైవ పురుషస్య దర్శ
పూర్ణమాసయోరన్యతరాతిపత్తౌ వైశ్వానరపథి
కృదిష్ట్యోర్వికల్పోభిహితః । అతోత్రాపి ఐంద్రాగ్నా
శ్వినపశ్వాలంభయో బ్రాహ్మణదుర్బ్రాహ్మణభే
దేన వ్యవస్థితః కల్ప ఇత్యభిధానేన విషమో దృ
ష్టాంతఇతి బహ్వసమంజసం । ఏవమనేకదోషపి
శిష్టత్వాత్ అపారతరతర్కసంస్పృష్టత్వాన్మన్వాది
భిశ్శిష్టైశ్చ కేనచిదప్యంశేనాగృహీతత్వాచ్చాతిదీ
ర్ఘదర్శినాం నవనాగరికాణాం మతం సనాతనధర్మ
రతన్నిష్ఠైః పండితైః కదాపి నాదరణీయం నాచరణీ
యంచేతి సువ్యక్తం ప్రతిభాతీత్యలం శాఖాచం
క్రమణేన । శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్లో॥ స్థా॥ యస్త్విమం మార్గం ప్రయత్నే నాపి హేతుభిః । స్థాపితే వైదికే మార్గే సకలం సుస్థిరం భవేత్ ॥ యోహి స్థాపయితుం శక్తో నకుర్యాన్మోహితో నరః । తస్యహంతాసపాపీయా నితి వేదాంతనిర్ణయః ॥ యస్థాపయితుముద్యుక్త శ్శ్రద్ధయైవాశుమోపి సన్ । సర్వపాపవినిర్ముక్త స్సాక్షాజ్జ్ఞానమవాప్నుయాత్ ॥ ఇతిస్మృతివశేనా సామర్థ్యేపి వయం ధర్మవిప్లవభయేన ప్రవృత్తా స్సకలదేశీయ పండితవరాన్ ఇమా మస్మదీయాం పత్రికాం సాకల్యేన చాక్షుషీకృత్య; విమృశ్యచో భయవాదివాక్యశక్తిం; నిర్ణీయచ తద్గతప్రామా ణ్యాప్రామాణ్యే; సుగృహ్యచ లోకమనాకులీ కృత్యచాస్మాన్; క్లుప్త కల్ప్యయోరన్యతరమార్గని రాసపూర్వకం పాత్రికస్వీకారాభిప్రాయబోధక ప్రతి పత్రదానేనైతదక్షిగోచరీకరణమారభ్య మాసాద ర్వాచీనకాలఏవాస్మానుద్ధరంత్విత్యాశాస్మహే ॥

మంగళం మహత్

శ్రీ శ్రీ శ్రీ